

Соколёнок

4/2016

июль - август

Карг

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Ризванрин Дадашбаладин хва Забит 1926-йисан 26-январдиз КцIар райондин Манкъули хуьре дидедиз хъана. Ватандин ЧIехи дяведин йисара (1944-1946) аскервална, гуьгъуьнай Бакуда вини дережадин партшкола акъалтIарна ва жуьреба-жуьре жавабдар къуллугърал кIвалахна.

XX асирдин машгъур шаир, гъикаятчи, драматург ва жемятдин чIехи къайгъудар хъайи Забит муаллимди Къубада шаиррин «РикIин гаф» кIватIал, Лезги халкъдин «Садвал» гъерекат тешкилна, абуруз регъбервал гана.

Зурба инсанперес, ватанперес хъайи теснифаргардин сад лагъай ктаб «Дадашан дустар» 1959-йисуз Магъачкъалада акъатна. Гуьгъуьнин йисара чи меркездин, Бакудин

ва Москвадин чапханайри чи гуьрметлу автордин са жерге ктабриз — «ГъвечIи кIел», «МискIалар», «Шагънабатдин сес», «Къелни фу», «Пайгъамбардин къацу пайдах», «Гар чуьлда жеда» ва масабуруз — уьмуьрдин экв аквадай мумкинвал гана.

Забит муаллимди, Дагъустандин халкъдин шаир Байрам Салимовахъ галаз санал лезгийрин къагъриманвилини эпос «Шарвили» кIватIна, ам къайдадиз гъана, халкъдив агакъярна.

Уьмуьр акваз-акваз туьхуьзвай береда ада вичин эхиримжи гаф — веси туна. Чна агъадихъ, чан багъри балаяр, куь мили суфрадал, Забит бубадин «Веси» эцигнава. Ам кIела, адакай хийир, лезет къачу!

Заз и дуьньяда такур затI амач. За халис дуствиликайни лезет къачуна, зун акъалтIай хаинвилини кана. Захъ уьмуьрда зун ва заз кIаниди хъана. Зак муьгъуьббатдини лувар кутуна, чаравилини зи гъам артухарна. Заз етимвилини мусибатни чир хъана, бубавилини гъиссни. Амма абурулай виридалайни виниди за зи хайи халкъдиз къуллугъ авун яз гъисабна.

Иердаз иер рикIни хъанайтIа, викIегъдаз цIай хътин уьмуьрни ганайтIа! Иервал — дишегълидиз, викIегъвал — итимдиз хас я. Бахт бедбахтвилелай гуьгъуьниз къведа. ЧIехи гъалибвал гъвечIи агалкъунрикай ибарат я. Са метлеб рикIе авай итимрин фикирар чара хъайитIани, абурун мурад сад жеда, — гъа ида абурун умуми кардин гъахъвал ва винизвал тестикъарзава.

Уьмуьрдин къанунар виридаз сад я. И дуьньяда гъа са вахтунда гъам михъи, гъамни чIехи итим хъунухъ мумкин туш. Уьмуьр — тIурфан я, тIурфандин хура акъваздай викIегъ ксар кIанда. ТIурфандай рехъ жагъурдайди игит я. Уьмуьр яшамиш хъун паталди ганвайди я. Сад ава — жув патал, сад ава — халкъ патал. Анжах са вич паталди алахънавайдаз

халкъдин къайгъуда авайди такIан жеда. Уьмуьрдин къимет гзаф яшамиш хъун ваъ, адан гъакъикъи къимет чир хъун я. ЧIехи мурад авачирдаз чIехи уьмуьрни жедач.

Секиндаказ яшамиш жезвайди — атIанвай тар я, вичин уьмуьрдилаз рази кас — ктIизвай кIанчI я. Руьгъдин азаб чIугун тавурдакай, яшайишдин дарвилер такурдакай халкъдин рикIел аламуькдай, гъуьрмет авай кас жедач.

Зулумкаррин рикIер, сулар акурла, хъуьтуьл жеда. Ясдал фидайла, инсанриз садаз сад пара кIан жеда. Мийит кучуддайла, вирибурун рикIера регъим гъатда. Къиникъикай кичIезавайдавай уьмуьрдин четин рекъерай виликди физ жедач. Къиникъи итим, гъина хъайитIани, жагъурда. Къенвайдаз ийизвай гъуьрметарни игъсандин мярека чан аламайбур патал я.

Жегъилри къуьзуь итимдивай игитвал тIалабда. Къуьзуь итимди лагъайтIа, вич гъинал ва гъикI кучуддатIа, гъадакай фикирда. Жегъилвал — ханвал, къуьзуьвал — къанвал я. Вичел пис тIвар атуникай кичIе туширди женгера викIегъ жеда.

РикI михъи инсан — вирт авай

куънуъ я: вири адал алтуг жеда. Халис игитдиз вичин викІегъвиликай хабар жериди туш; адан игитвал къатІидайбур – несилар я. Игътиятни кичІевал – викІегъдакай ажудди ийидай устІарар я. Къве рикІин инсандив са кардин икърар жедач. Четинвилер къуват авай инсанрал гьалтда.

Кесибда гзаф кІвалахда, девлет авайда – акьулар гзаф гуда. Акьул авачирдаз – гьурмет, акьул авайдаз – девлет герек туш. Акьул авайдазни къуват авайдаз вирибуру гьурметда. Къуват авайдан тахсирдилайни гьил къачуда, къуват авачирди тахсир квачизни кІурарик акатда. Акьул авачирдахъ – регьим, акьул авайбур, ам авачирбурун желеда гьатда. Пака вуч жедатІа течизвайди – бахт авачир кас я. Бахт – акьул я; акьул авайдаз къиникъикай кичІе жедач, амма гзаф акьул авайдахъ душманарни гзаф жеда.

Хеб тІуьна лугъуз, жанавурдиз экъуьгъмир, чубандиз экъуьгъа. Вичивай вич хуьз тежедайдан къимет – чет кепек я. Нагъахъ чкадал масадавай гъахъ тІалабмир. Къуншидин къадир теছিдайдаз, ватандин къадирни чир жедайди туш. Ватан кІанзавайдан рикІ ватандихъ кана кІанда. Ватан такІандайдаз хайи дидени кІанзавайди туш. Дидед чІал бегенмиш туширдаз акьуллу итим лугъуз жедач. Акьуллу итимди вичин халкъдин тІвар вине хуьда.

Къил тІазвачирда къилик дасмал кутІунда. Са юкъуз ам тІа хъурай лугъуз?! Къил анжах бармак алукІун патал туш. Акьуллу итим алатай кардихъ шехъдач. Гъахъ кар акьул авачирбурун гъиле гъатайла, ам къилиз акъатдач; адан гуьгъуьна камаллу

итимар кІанда. Жуван гъалатІ жува туькІуьра. Жуваз акьул авачтІа, чарада гайидакай файда жедач.

Азадвал – фу я. Ам гзаф тІуьна, руфун заланармир. Азадвили зегъмет къезиларда. Зегъмет тІимил тахъурай, тахъайтІа рикІ хажалатдив ацІуда. Хажалатди яцравни, билбилдив хъиз, манияр лугъуз тада. Звер авачир беденда иви ктІида; вердиш туширдаз аш тІуьнни четин я. Азадвал кІанзавайдаз дарвал къисмет жеда. Азиятар гъисс авур инсандиз азадвал багъа жеда, гъавиляй азадвал – жув жуван иеси хъунухъ лагъай чІал я. Чарчеллай азадвал къведай йисан гатуз къвана кІанзавай марф хътин затІ я. Сияси азадвили халкъ чІехи, викІегъ, гьурмет авайди ийида.

Гъам авачир инсандиз рикІни авач. Гъам хъаначиртІа, шадвилини къадир низ чир жедай къван?! Гъамуни рикІ неда, фикирди – бейни. Гъам – инсандин гуьгъуьлдиз яनावай квак я.

Гаф мецелла – къезил я, гаф рикІелла – къизил я. Гзаф рахадайдини, гзаф кисдайди – стхаяр я. Гзаф рахадайдан мез галатда, гзаф кисдайдан – бейни. Гзаф рахадайди – къел квачир хуьрек я, гзаф кисдайди – къелен цел чранвай аш. Гзаф рахадайда яб акалзавайдан къил, гзаф кисдайда – вичин патав гвайдан рикІ тІарда. Лезгийрик и къве жуьредин инсанарни ква, гъавиляй лезгийр ахварай аватдалди, абурун къуншийри чпин крар авуна куьтягда. Гилан девирдин лезгийривай чпин бубайрин викІегъвал ийиз алакънайтІа!

Акьул авачирди – дидед чІал гумачир лезги хъиз я, гъавиляй анжах вич патал алахъзавайдани «Халкъ,

халкъ!» лугъун мумкин я. Лезгийриз садаз садакай къведай хъел чпин душманрикай атанайта, абурукай гъар садакай са халис игит жедай, лезги халкъни садвилин мураддихъ агакъдай. Сиясат халкъдин яшайишдилай аслу я. Лезгидиз гереки са паб, вад аял, са кесиб кІвал ва са гъвечи кјуллугъ я. Дуьньядин сиясатдик пай кутун патал, халкъ вич сиясатдин майдандал хъана кІанда. Сиясатдин майдандал экъечІайда кесиб кІваликайни гъвечи кјуллугъдикай фикирдач, вичин халкъдикай фикирда. Лезгийри лугъузва: «Чунни халкъ я, чазни вирибуруз хъиз барабар ихтиярар це!» Гъакимри лугъузва: «Бес, чи лукІар ву жар хъурай?!» Гъавилай лезгийр чуруяр лацу хъанвай аялриз ухшар я. Лезгийр къве патахъ пай хъунин тахсиркара лезгийр я: абур адалатдин суфрадив геж агатна. Геж атай мугъманди вичин жибиндай неда, гъавилай, гила хъайитІани, халкъдин бахтунихъ къекъвена кІанда. Ада

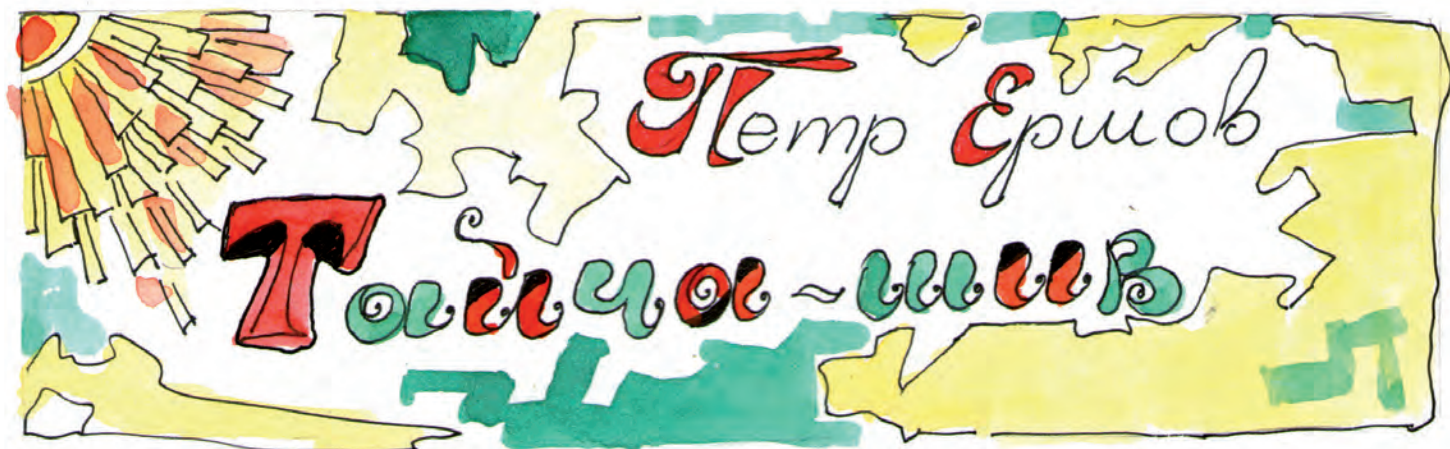
вичи халкъ жагъурдайди туш. Бахт –рикІин мурад патал женгера гъалиб хъунухъ я. Пака жув бахт авай кас яз акваз кІанзаватІа, ам къе жагъура.

Хайи халкъдин тарих течидайди буьркбуь инсан хъиз я. Тарихни эдебият – стхяр я; сада лагъ лугъуда, муькуьда – лугъуда. Тарихди чирда, эдебиятди чирвилер виридаз пайда. Вичин тарихдикай хабар авачирди мамунихъ галай аял хъиз я. Тарих –гуьзгуь я, фад-фад адаз килиг. Тарих миллетдин лап чІехи тахъанамаз, лезги халкъдивай дуьньядин халкъарин жергейра барабар чка къаз жедач.

Яб це ва гъавурда акъукъ: пачагъдихъ акъул тахъайла, жемят адан чина акъвазда; пачагъ зулумкар хъайила, жемят гъиле яракъ къуниз мажбур жеда; пачагъ зайифди хъайила, уьлкве чкІида. Куьн чкІимир, лезгийр!

Забит Ризванов, 1992-йисан сентябрь-октябрь, КцІар шегьер.

(Эвел алатай нумрайра ава)

«Гьей, тайча-шив, зи балкІан,
Тадиз куьмек це заз, чан!»
Тайча фад-фад атана:
«Сагьиб, вун викІегь хьана!
Зи далудал фад акьах,
Пачагь-рушни кІевиз яхъ!»

ИкІ меркездиз хтана,
Вилик пачагь атана,
Пачагь-рушан гьил кьуна
Тавханадиз тухвана,
Мегъуьн тарцин столдихъ,

АтІласдикай пердедихъ
Ацукьарна, килигиз,
Хуш суьгьбетрал илигиз:
«Тежер хьтин руш я вун,
КІандай вакай зи паб хьун!
Вун акунни кумаз заз
Ашкьи хьана зи ргаз.
И ви катран вилери
Гуч заз ахвар йифериз,
Гьам алахьай йикьара
АтІуз жеда зи чара.
Са тавази гаф ая!

Мехъериз зун гъазур я;
 Пака за вак, зи экв чан,
 Кутадайвал я лишан.
 Санал чаз чун жеда хуш».
 Амма жегъил Пачагъ-руш,
 Пачагъдиз са гаф талгъуз,
 Хъана адаз далу гуз.
 Пачагъдиз хъел авачир,
 Ашкъи гена гужлу тир.
 Хъана ам къве метел къваз,
 Назикдаказ гъилер къаз,
 Ийиз хъана ам лагълагъ:
 Заз тавази са гаф лагъ!
 Квелди ви рикI за тIарна?
 Зи ашкъиди бизарна?»
 «Зи къисмет шел-хвал хъана! —
 Пачагъ-руша лагъана. —
 «КIан ятIа ваз зун къачуз,
 Жагъура заз пуд юкъуз
 Гъуьлуьн кIаняй зи закIал».
 «Гъей! Фад Иван гъваш инал!» —
 Пачагъди фад гъарагъна,
 Вич физ амай, къарагъна.

(КъатI ама)

Пажидин Саидов Ирид Сатхоранкоийе еос Воксорокой равосят

Лезгистандай Яхулиз, анайни Аваристандиз рехъ фенвай деревин чапла пата гъвечи хуър авай. Адал гъа заманайра Цийи хуър тІвар алай. Низ чида, и дареда авай къадим заманайрилай авай хуъре-рин арада, белки, ам цІийиз хъан-вайди, жегъилди тир жеди. А хуъ-руън агъалияр мал-лапаг хуънал, балкІанрин рамагрихъ гелкъуънал машгъул тир. А хуъруън итимриз, жегъилриз, гадайриз балкІандилай кІани гъайван авачир. Абур, мих ягъайди хъиз, пурар алачир балкІандин далудик ккІана, югъди гъайванар даредай дагъдиз, дагъ-дай дередиз гъализ жадай. Итимар лагъайтІа, герек хъанмазди, гъиле яракъ авай аскерриз, душмандин къалумдиз элкъведай. «Яракъ-га-пур къилавда тур!» – лугъудай абу-ру.

Дишегълийри, чпин кІвал къи-ле тухунилай гъейри, гзаф гуърчег гамар, халичаяр храдай. И хуъре

храй гъебейр, хурчарар, пурарин егъер-
чийр чпин тIарамвилелди тафатлу тир.
Ингъе гъа ихътин чка тир и гъвечIи
хуър, чIехи рекъин патав гвай ислягъ
лезги хуър. А вахтара чIехи рекъин па-
тарив гвай хуърерал чIехи балаярни
къведай. И хуъруьн къисметни гъахъ-
тинди хъана.

... Къажаррин къушун хуъруьз гъа-
хъайла, ана авайди анжах папар, аялар,
кIвалахривай къерех хъанвай, чансуз
хъанвай къуьзуь къариярни къужаяр
тир.

Итимар хпен суьруьйрин, балкIанрин
рамагринни маларин нехиррин, яцарин
гелегърин къайгъуйра авай. Жегъилар
ядай векъиз экъечIнавай сифте йикъар
тир, гатун цIигни акъатнавай.

Къажаррин къушун гъарай-къив
къилеллаз гъахъна хуъруьз. Якъин хъи
абуруз хуьре йикъан и береда, югъ ни-
синал къвезвай чIавуз, гъиле яракъ
къуна чпин къаншардиз экъечIдай ити-
мар, жегъилар авачирди чизвай. Абуру
кIвалерай акъудиз папар, аялар, къуь-
зуьбур хуъруьн ратIарал галчIурна.
Инсаф авачир алчахри еке рат элкъуь-
рна къуна, ана шел-хвалдин ван къа-
чунвай инсанрал къенер жакъвазвай
балкIанар гьална. Инсанрик кIур хкIур
тийиз кIанз, акъуллу гъайванар къулу-
къулухъ жезвай, амма винеллайбурун
къирмажри, къерехрал акъвазнавай
къизилбашрин гъарай галай ягъунри
эхирни абур ратIраз гьална. Шелин,
гъараюнрин, угъ-сузадин ванери дере
къачуна.

И ванер хуъруьн мукъув гвай сува-
вай гадайривни агакъна. Абуру хуърел
бала атайди къатIана. Сува, дерейра,
рагарин къилелай тахтада авай итим-
ри, балкIанрал акъах хъувуна, хуъруьз
тади авуна.

Къажарри хуъруьн жемьтдиз авун-
вай мусибат акурла, хуъруьн къегъалар,
душмандин сандиз, яракъдиз килиг та-
вуна, женгиниз гъахъна. Зурба ягъун-
телефвал къуна иви ргазвай, къисасдин
гъиссди лувар кутунвай цIийи хуь-
руьнвийри алчах къизилбашриз. Къа-
жарар фидай пад течиз, чпи-чпиз кIур

гуз катиз гатIумна. Абуру гъатта инсаф
тIалабиз гъилерни хкажиз дад-минет
ийиз хъана.

– Инсаф КIири устIарри гатай га-
пуррин гъиле тур, хваяр! Къисас, къи-
сас! – гъарайзавай цIийихуьруьнвийри.
Амма и арада арандай къакъан дигъ-
ларихъди физвай душмандин къу-
шундин цIийи дестеяр пайда хъана.
Абурув цIийихуьруьнвийрин къисасди-
кай хкатна катай къажаррин аскерар
агакънавай. КIвенкIвечи десте гъвечIи
хуъруьн къегъалри кIар-кIар авуна
лагъай ван хъайила, ажидал-мажиж
хъана дере ацIана къвезвай къушунди
цIийихуьр гьалкъада туна. Къушун-
дин къили цIийихуьруьнви къегъалар
анжах есирвиле къунин буйругъ гана.
Къажаррин фикир къисасчийр Къурагъ-
рин майдандал жемьтдин рикIе кичI
гъатдайвал жазаламишун тир. Амма
игитри чеб чан аламаз душмандин гъи-
ле тунач. Хирерай иви авахъзавай дагъ-
вийри чанда аман амай къван гъилерай

турар, гапурар ахъайнач. Багъа къиметдай гана къегъалри чпин уьткъем чанар. Телеф хъайи къажаррин къадар дагъвийрилай са шумуд гъилера артух хъана. Къейилани яракъ гъилий ахъай тийизвай лезги жегъилар акурла, душмандин лап викIегъ аскеррин рикIериз кичIевилин къунугъ гъахъзавай.

Гежел тевгъена къажарри чпин телеф хъайи аскерар гуьнедин кIане гъвечIи тIулал кучудна. Гъар къейидаз къилдин сур жагъанач – дагъвийри яргъарай ша талгъана атай мугъманар булвилелди акIадарнавай. Гъавиялй абур, са яргъи хандакI атIана, гъаниз вегъена, винелай накъв хъивегъна.

ГъвечIи хуьруьн саки вири жемят: папар, аялар, къуьзуь къужаяр, уьмуьрдин эхирдал атанвай дидеяр, гуьгъуьнлай хтана игитвилелди телеф хъайи хуьруьн къегъалар – хайи чилел ярх хъана, сурун-къулун ийидай кас авачиз амай...

Югъ рагъдан хъайила, ЦIийи хуьрйй тир ирид стха – Агъед, Агъмед, Семед, Мегъамед, Нургъед, Ярмет, Лекъвелед ва абурун авай-авачир са вах Экуьварз хуьруьн къилихъ галай раган тахтадал хкаж хъана. Абур яргъал сува векъ ягъиз авайбур тир. Дар жигъирдай хуькведайвилай, абур чпин балкIанарни сува тунвай. Хуьрел гъамиша нянин къилий жедай шад къиргъин, мал-лапагдин гъараюнрин ван алачиз, са гурмагъдайни гум акъат тийиз акурла, абурун рикIерик къалабулух акатна. Я хуьруьн кимел, я куьчейра гъич са касни аквазвачир. Гъал-къисадай къил акъудиз кIанз, кисна килигзавай жегъилрик хуьруьн патав, вацIун къакъан кърехда къацу тIулал пайда хъанвай лацу елкенрин цIиргъер акурла, мадни мягтелвал ва теспачавал акатна.

– Чи хуьруьхъ гум атIуй лагъай агъ галуькънавани, я кас? Нянин береда гум алачир, инсанрин ван-сес авачир, къейиди хъиз секинди тушир хъи чи хуьр. Валлагъ тахъуй, гъич хийирлу лишанар туш ибур..., – вич-вичив рахадай саягъ лагъана чIехи стха Агъеда.

– ВацIун тIулал жергада авай лацу

къарникъузар хътинбур вуч хъурай бес, я Агъед-дах? – жузуна чIехи стхадивай Экуьвацра.

– Заз мадни бедбахтвилини лишанар аквазва, багъа вах, играми стхаяр! – гъалар дегъиш хъана, пеле тик дерин къацI гъатнаваз давамарна чIехи стхади. – РикIер кIевиз яхъ. Чи хуьрел, чи жемятдал еке мусибат атанвай хътинди

я. Чехи ратІрал алай гьамбарар техилдинбур туширди якъин кар я. Мукъаятвал хуьх, яракъ гъиликди ая. Къил къакъудуналди бала алатдач. Къажарин къушун агакънавай хътинди я...

Чархи булахдивай игътият хвена хуьруьз эвичІай стхайризни вахаз акурди мусибатрин мусибат тир: саки хуьруьн вири жемят, аялрилай гатІумна, къуьзуьбурулай хкечІна, силин цуьлер хъиз, чІехи ратІран гегъенш майдандал ивида экІя хъанвай.

– Инсанфуз душманди жемят тергна, хуьр чІурна чун етимарнава, дустар! – гъамлу ва хъел ргазвай сесиналди рахана Агъед. – Чи уьмуьрдин амай йикъар душмандиз къисас хкъуниз харжун герек къвезва. Я Аллагъ, вуна рехъ це чи гъахълу къисасдиз! Садани вилелай нагъв вегъин герек туш. Руьгъ буш тахъурай. Гъикъван четин хъайитІани, къейибур секинарна кІанда, маса чара авач, – лагъана кисна далдадихъай ратІрал хъанвай мусибатдиз килигзавай стхайризни вахаз.

...Йиф варз алайди хъана. ЦІийи хуьруьн жемятдин къилел атай баладикай хабар хъайи дерейра, рагара кІеви хъанвай дагъвиарни атана. ВацІун тІулалай алачухрик квай иранвийриз йифиз хуьруьз гъахъиз кичІе тир. Мусибатдик акатна рагъметдиз феийи цІийихуьруьнвийриз уртах сур къисмет хъана. Къейибур кучудна куьтягъ хъайила, экв жез гатІумна. Стхаярин вах куьмекдиз атайбурухъ галаз Вилен дагъардихъди рекъе гъатна.

...Са югъ алатна, амма лацу алачухар вацІун тІулалай квахънач. Къушундин дестеди, са шумуд чкадал цІаяр хъувуна, тІуьн-хъун гъазурзавай.

Ирид стхани вах йикъан къарай, йифен, ахвар атІана яргъай. Къулан рагарин кул-кусдин гапІалрикай гъич легъзеда вил алуд тийиз душманди вуч ийизватІа килигзавай. Иранвийяр, лагъайтІа, гила михъиз ахъа хъана шад-хуррам тир. Абурун тІапІадал ван-сес, хъвер-къив хкаж хъанвай. Са бязи аскерри вацІа чуьхуьнагар ийизвай. Иесисуз хъана хуьре гъарайдал

ацалтнавай мал-лапаг къаз, якъалдариз, къекъвей тураралди туьтер атІуз, къажарри чпиз кабабар-шишер ягъзавай. Дагъларин, дерейрин иесияр чеб яз къазвай иранвийри.

Атана мад йиф алуькъна. Яргъай аквазвай цІаяр галай патахъди, кукІварнавай хайи хуьр галай патахъди рекъе гъатна ирид стхани вах. Абурун турар, гапуарар хици тир, рикІера амайди са гъисс – душмандиз къисас хкъун – тир. Иранвийяр яргъалди шадвилер, тІуьн-хъун авуна алачухрик секин ахвара авай. Абуру гъвечІи хуьруьн агъалияр садни амачиз тергна чеб хатадикай хкатна лугъуз фикирзавай.

(КъатІ ама)

ХКЕТ КВАХЬНА

Чигъ-чигъзава чи рақари
 Чагъанди хъиз.
 Аци-бади аватнавай
 Къажгъанди хъиз.
 Чигъ-чигъ квахъна –
 Рақариз ягъ ягъун хъана,
 Аваз амач –
 Гуя чіагъан юргъун хъана.
 Къил алудна за къажгъандин –
 Хкет катна.
 Къил агъузна за пашмандиз
 Хифет квахъна.
 Сугъулвили заз тайзава,
 Кар хъанач зиди.
 Машмаш тарай гъарайзава
 Аци-бади.

КІЕК БУБА

Къалиянда туьтуьн твазва
 Чехи бубади.
 Туп-туп гумар,
 Туьтер къазва чехи бубади.
 Уьгъуь-уьгъуь! Хкатзава
 Лап къавун чіере.
 Уь-уь, уь-уь! Чехи бадиз
 Зил къазва кіекре.
 – Писпи яни къалиян ви
 Лирлияр ягъиз?
 Вун кіек яни, чехи буба,
 Уь-уь-яр ягъиз?

КІВАТІ - кІВАТІАШАН

Тичче

— Я КІватІи-КІватІаш, вун накъ мектебдиз куъз атанач?

— Мажал авачир, малим, экуъни-лай рагъданалди бапІахдихъ къекъ-вез хъана.

— Гъина къекъвъена, жагъанани?

— Къекъуън тавур чка хъанач, чан малим, вири куъчейра, мяглейра, кІакІара, амма жагъанач.

— Ягъ, ваз куъчейра, кІакІара бапІахар ава ни лагъанай?

— Бес вилик юкъуъз вуна «къил хъайила бапІах жегъида» лагъаначирни?

КІВАТІи-кІВАТІАШАН

ЧИРВИЛЕР

КІватІи-КІватІаша литература-дин тарсунай кІвализ кІелиз ганвай гъикая кІелнавачир. Доскадик акъудай КІватІи-КІватІаш, тарс ахъая лагъайла, гъикаядин къил тикрарна кис хъхъана.

— Давамара, КІватІи-КІватІаш, вуна тарс чирнавачни, вуна гъикая кІелнани?

— КІелна, малим, са шумуд сеферда кІелна, тарсни заз чизва.

— Бес вун кис вучиз хъанва?

— Зи дахди, малим, гъамиша «гзаф чидайни тІимил рахада» лугъуда, зани гъадан тербия къуна ман.

КІВАТІИ-КІВАТІАШАН КІУРТ

— Я КІватІи-кІватІаш, и кѣи-лин кІукІ кузвай гатун юкѣуз вуна кІурт куѣз алукинава?

— Ам заз бадеди ганвай акѣул-рикай сад я, чан малим.

— Ам вуч акѣул я, лагѣ кван чаз-ни?

— Бадеди заз «Рагѣ экѣечІна лу-гѣуз кІурт гадармир» лагѣанай.

КІВАТІИ-КІВАТІАША ТЕЖРИБА АРТУХАРЗАВА

Кѣарникѣузар кІватІиз фин меслят хѣа-на атанвай КІватІи-КІватІашан юлдаш-риз КІватІи-КІватІаш салан яргѣал пипІе са кѣванцел алгѣана мурмурар ийиз аку-на.

— Я КІватІи-КІватІаш, вуна инал вуч-зава?

— За тежриба артухарзава?

— Ам на гѣикІ артухарзава?

— Бес накѣ малимди лагѣаначирни «Кѣени гафуни кѣван цІурурда»? Ингѣ зани и кѣайи кѣван ракѣиник гѣана адаз кѣени гафар лугѣуз, ам цІурун вилив хуѣзва. Мад малимди таб ийич хѣи.

КІВАТІИ-КІВАТІАША УГѣРИ КѣАЗВА

Вири аялар ван ацалтна куѣчеда кѣугѣвазвайла, КІватІи-КІватІаша демекдин вилик акѣвазна са вуж ятІа гуѣзетзавай.

— Я хва, ви яргѣи югѣ демекдин вилик вуч ква, куѣ-чейриз вучиз физвач?

— За зи балкІан чуѣнуѣхдай угѣри вилив хуѣзва.

— Яда, балкІан чуѣнуѣхдай угѣридин демекда вуч кар ава?

— ГѣикІ вуч кар? Бес какаяр демекда авачни? «Кака чуѣнуѣхдай балкІанни чуѣнуѣхда» чІехи бубади гѣа-вая лагѣанвани?

КІВАТІІ-КІВАТІАШАН ГЪАЛИБВИЛЕР

– Вун накъ гынавай, КІватІи-КІватІаш?
– Гъалибвилер къазанмишунал машгъул тир.
– Гъихътин гъалибвилер?
– ГъикІ гъихътин? Накъ шегъерда яша-
миш жезвай зи амледин хва Надира пул
тагайла тухудай са жуьредин улакъни
амайди туш лугъуз завди гъуьжетар
къуна. Кумукъайда гъалиб хъайиди
кІула къадай меслят хъана.

– Вуж гъалиб хъана?

– Бес за лугъузвачни, зун. Накъ бу-
бади никІиз фитер тухузвай. Пуд рейс
авуна. Фидай рекъе гъулунин гуьгъуьна
аваз, хкведайла ичІи хъанвай гъулуна
аваз чун физ хтана.

– Им ваз са улакъ – лагъана за Надираз
фитер тухудай гъул, дуст кас, чи патара ха-
лисан улакъ я.

Ахпа чун чи къунши Гъамид халудин югал
фена. Анани за Надир ругунрал ацукъарна,
жувни галаз са пуд чарх яна. Надиран шад-
вилихъ къадар-гъисаб авачир.

– Имни ваз къвед лагъай улакъ, дуст кас
Надир. Я кепекни пулни герек атанач. Яни,
тушни?

– Я – лагъана хиве къуна Надира.

– Гила чун меслят хъайивал вуна зун
кІулаваз кимел къван хутах.

– Пуд лагъай улакъ гъим хъана?

– ГъикІ гъим? Мегер Надиран далу куьне
улакъ яз гъисабзавачни?

Квез чидани?

Чилин шар

Космосдиз экъечІна, гъанай ах-тармишайдалай гуьгъуьниз чи чилиз «вили планета» лугъун адет хъанва. Гъакъикъатда гъикІ ятІа? Амма чилин тІебин спутникрал эцигнавай махсус алатрин делилри и кар инкарзава. ГъакІ хъайила, исятда а спутникрай чилел датІана гуьзчивал тухузва.

И мукъваралди виридаз чил элкъвейди, шардиз ухшар авайди яз чидай. Гъавиляй адаз чилин шар лугъудай. 60-йисара махсус гуьзчивилер къиле тухвана. Малум хъана хъи, чил вичин формадалди чуьхвердиз ухшар я.

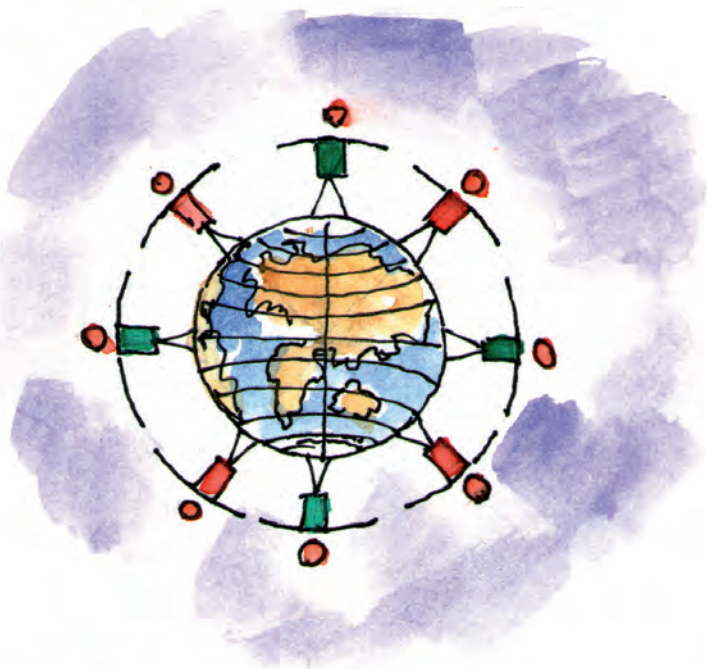
Лап и мукъвара къиле тухвай илимдин ахтармишунри спутникрай цІийи мулуматар гъана: ам чуьхвердизни ухшарди туш.

Гъа икІ чир хъана хъи, чил вичин формадалди къвердавай дегиш жезва. Я туш ам гилани чирна куьтягъиз хъанвач.

Алимри 21 спутникдай къачур делилар, малуматар ЭВМ-див агакъарна. И виридалайни дугъри, вичи гъакъикъат къалурдай машинди чилин шар гъихътинди ятІа къалурна.

Гъисабар кърла, гър са декъи-
къадин къене чилин винел 150
кас, гър са йикъан къене тах-
минан 220 000 кас, гър са йисан
къене 80 милион кас артух жез-
ва. Къанни сад лагъай асир чилин
агъалийрин къадар вири санлай
къачурла 6 миллиардила алат-
да.

Кацер квез виридаз чида. Абур
чѳулавбурни жеда, рехибурни,
цѳарубурни... Амма заланвилел,
зурбавилел гъалтайла, Австри-
яда авай са кацив агакъдай маса
са кацни авач. Адаз Австриядин
жинс лугъузва. Адан яргъивал
96,5 сантиметр я. Заланвал – 20,7
килограмм! Ихътин кац жедани?
Амма ава гъахътин кац.

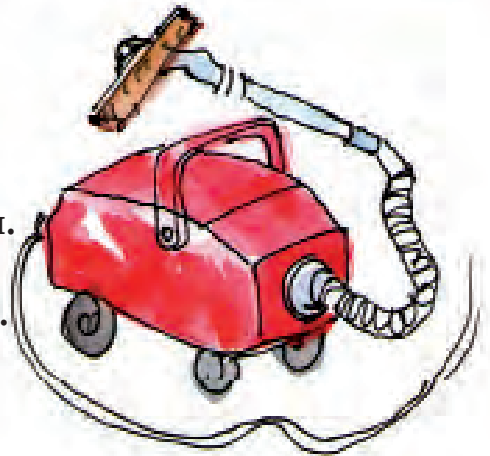
Дуънъядал тежедай алама-
тар авач. Кац ахътин зурбади яз,
кицѳ гъихътин бицѳди ятѳа аку.
Дуънъядал виридалайни бицѳи
кицѳ Лондон шегърда ава. Адан
тѳвар Сильвия я. Вад йис хъанвай
и кицѳин буй 9 сантиметр я. За-
ланвал, лагъайтѳа, 283 граммдив
агакъзава.

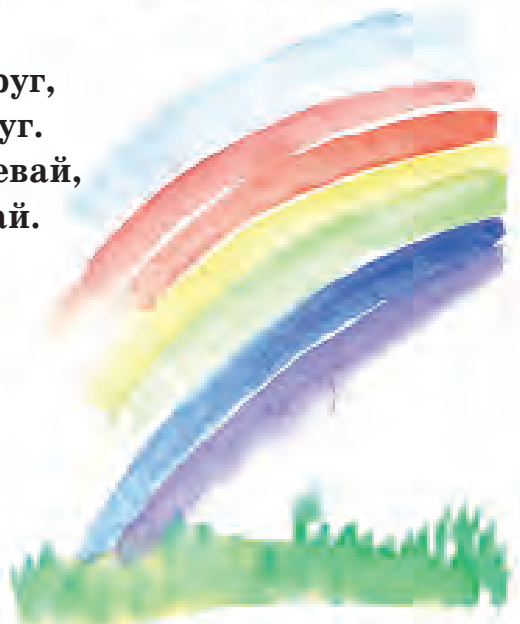
Имуча – муча ?

Сив галачир сарар я,
Регъуьн адан гъунар я.
Сарар ава, мез авач,
Садани гъуър незавач.

Иштягъдивни неда руг,
Руквадив ацIурда муг.
Кулуниз къев кIвалевай,
Сенят сусан гъилевай.

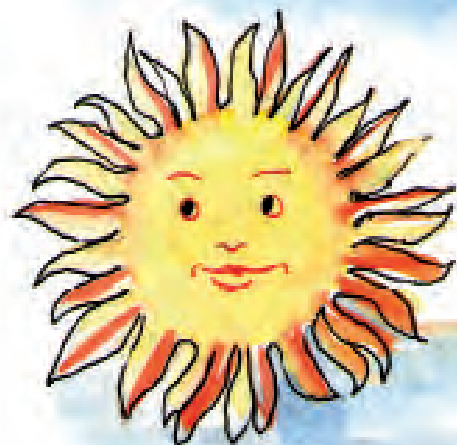

Дуьнья патал бес я гъилер,
Пайзава чим, пайзава хъвер.
ЧIарар къизил кифер я,
Ял ядайбур йифер я.
Элкъвейди я туракъ чин,
Къакъан цава тахт вичин.

Гъудни лапIаш вегъейла –
Хата я,
КIута къилиз чуькъвейла –
Хаха я.

Цавун кашу къветIел туш,
Гъейран я чун, мягтел туш.
Тангни туш ам чагъадин,
Ядигар я марфадин.

Халкьдин къажгъан муркладални ргада.
 Ичи гъилиз кицини килигдач.
 Зегъметни илим – хайи стхаяр я.
 Алим хъун регъят я, инсан хъун – четин.
 Савадсуз инсан – буъркъуь я.
 Пис касс – пис касдихъ галаз дуст жеда.
 Алчах инсандин гелерни алчахбур жеда.
 Нисиналди Селим, нисинилай къулухъ Ке рим.
 Ширин гафуни къванни хъуьтуьларда.
 Мез гапур туш, амма адан хер сагъ жедач.
 Литиникай авуртлани, халкьдин къилинжди атлуда.
 Са тар – багъ туш, са къван – цал туш.
 Хуьруьн къуватлувал – садвал я.
 Игит рекьиди – тивар амуькъда.
 Къегъал хва женгина чир жеда.
 Игитдин сур сурара жедач.
 Мал-девлет авач – гъуьрметни авач.
 Гишиндахъ къуват жедач, варлудахъ инсаф жедач.

ISSN#0206-7978

Кард

4/2016

июль - август

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной службой по надзору в сфере связи и массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ №ТУ5-0019 от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Худ. редактор З. Даганов
Тех. редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталибов
Рисунок обложки А. Качаев

Дата выхода в свет 23.08.2016г.
Тираж 655 экз.
Заказ № 98

Типография: ООО «Издательство «Феникс пресс».
Адрес типографии: 367018, РД г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов «Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Лезгинский язык
Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная